

› Veterinair

Spenen, hoe en wanneer? Van tevoren even goed over nadenken

Spenen is vaak een stressvol moment voor merrie en veulen (en ook voor een onervaren eigenaar).

Hoe kan het spenen het beste worden aangepakt en zijn er misschien meerdere wegen die naar Rome leiden?

Tekst: **PROF.EM. DR. MARIANNE SLOET, EIKENLUST EQUINE CONSULTANCY, BILTHOVEN** — Beeld: **MARIANNE SLOET EN ANDEREN**

Er zijn verschillende factoren die meespelen bij de vraag wanneer te spenen. Fokkers en wetenschappers zijn het eens dat spenen vóór een leeftijd van vier maanden onverstandig is.

Wouter Kranenburg

In de natuur, zoals bij Koniks en zebra's, blijven veulens doorgaans minstens zeven maanden bij de merrie en vaak tot het volgende veulen het jaar erop is geboren. De jaarling is dan nog wel in de kudde van de merrie, maar drinkt niet meer bij haar. Het spenen verloopt dus heel geleidelijk. Op twee- tot driejarige leeftijd verlaten veulens doorgaans de kudde. Merrieveulens blijven soms in de eigen kudde of sluiten zich aan bij een andere kudde. Hengstveulens vertrekken uit zichzelf of worden daartoe gemaand door de leidende hengst van de kudde waartoe zijn moeder behoort. Jonge hengsten leven vaak in grotere groepen mannelijke dieren.

Veulen

Er zijn veel zaken die een rol spelen bij het spenen van paarden en pony's. Zaken die het veulen betreffen zijn bijvoorbeeld leeftijd, karakter en start in het leven. Veulens hebben vroeger of later vaak de behoefte om meer afstand tot de merrie te nemen. Brutale veulens vaak wat eerder dan timide dieren. Ook gezondheid speelt een belangrijke rol. Veulens die een vlotte start hebben gehad, dus na de geboorte snel opstaan en vlot goed biest drinken, ontwikkelen zich vaak sneller dan veulens die een moeilijker start hebben gehad. Veulens die echt (diergeneeskundige) behandeling nodig hebben gehad, zoals sondevoeding of plasma infuus of zelfs verpleegd zijn op een intensive care afdeling, zijn doorgaans op vier maanden oud nog niet gereed om gespeend te worden. Goede eters, die vlot gras en brok willen eten, en goed water drinken kunnen sneller worden gespeend dan veulens die daar meer moeite mee hebben.

Merrie

Ook de merrie speelt een rol bij de wijze en het tijdstip van spenen. Zo zal men een veulen van een merrie die (ook) in de sport loopt liever wat vroeger spenen, terwijl dat bij een merrie die uitsluitend voor de fokkerij wordt gebruikt minder een rol speelt.

Als de merrie ziek is of als de merrie erg slijt onder het zogen van het veulen kan dat een duidelijke rol spelen bij de keuze van het moment van spenen. Het is dus verstandig hier bij iedere merrie met veulen goed op te letten.

Verder zijn er merries die na zes tot zeven maanden 'het wel gezien hebben'. Zij laten het veulen niet meer toe om te drinken en zo wordt het veulen geleidelijk gespeend al loopt hij nog wel in de buurt van de merrie.

Niet vóór vier maanden

De meeste fokkers en wetenschappers zijn het er over eens dat het onverstandig is om te spenen vóór het veulen tenminste vier maanden oud is. Het veulen is dan vaak nog niet in staat om zonder merriemelk volledig in zijn energiebehoefte te voorzien. Ook heeft het veulen dan vaak de bescherming en de 'opvoeding' van de merrie nog nodig. Veulens langer dan tien tot twaalf maanden bij de merrie laten is meestal ook niet zo verstandig, omdat er dan problemen kunnen ontstaan als het volgende veulen wordt geboren. De mooiste leeftijd om te

spenen ligt vaak rond de vijf tot zes maanden leeftijd. Er kunnen dan bij een opfokker op tijd passende groepen worden geformeerd en de veulens zijn, als ze niet al te laat geboren zijn, al een beetje over de 'dip' van het spenen heen als de winter zich aandient.

Vaccineren

Het voordeel van op vijf/zes maanden leeftijd spenen is dat het veulen op vier maanden en op vijf maanden leeftijd door de dierenarts gevaccineerd kan worden tegen droes. Iets wat door veel fokkers en dierenartsen als uiterst zinvol wordt beschouwd, omdat juist pas gespeende veulens en jaarlingen vaak erg lijden onder een droesuitbraak en er relatief ook nog wel wat complicaties of zelfs sterfte kunnen optreden.

Rond zes maanden leeftijd kan door de dierenarts de eerste influenzavaccinatie worden gegeven. Eerder vaccineren tegen influenza is niet verstandig (ervan uitgaande dat de merrie goed is gevaccineerd), omdat dan de antistoffen die de merrie met de biest aan het veulen heeft gegeven het goed 'aanslaan' van de influenzavaccinatie bemoeilijken.

Over het belang van vaccineren tegen rhinopneumonie bij veulens wordt wisselend gedacht. In principe is de bescherming tegen de verkoudheidsvorm van rhinopneumonie erg goed, maar het blijft de keuze van de individuele eigenaar. Vaccineren tegen het West Nijl-virus is niet iets voor het veulen, dat is desgewenst iets voor de merrie voor de geboorte van het veulen en gaat bij het veulen pas als jaarling spelen. Op dit moment is het West Nijl-virus bij paarden in Nederland nog niet aangetoond.

Wijze van spenen

Grotere fokkers met een flink aantal merries kiezen er vaak voor om alle veulens op een bepaald moment tegelijk te spenen. Kleine fokkers of mensen met maar één of twee veulens kiezen soms voor een veel geleidelijkere manier van spenen.

Grote fokkers met veel merries met veulens halen vaak alle dieren naar binnen en zetten de veulens twee aan twee in veilige, ruime, goed-afsluitbare boxen. De twee veulens hebben dan gezelschap aan elkaar en missen hun moeder minder. De merries worden naar een ander bedrijf gebracht of in ieder geval zo ver weg gezet dat merries en veulens elkaar niet meer kunnen horen. Andere fokkers brengen alle te spenen veulens of alle merries als groep naar een andere locatie. Soms worden de veulens en de merries in overleg met de dierenarts op het moment van spenen gesedeerd (krijgen een kalmerend middel). De dieren worden door sederen wat rustiger en zijn makkelijker te hanteren en minder gestrest. Wel goed opletten dat aan dieren onder sedatie geen voer wordt verstrekt, omdat ze vaak minder goed kauwen en dan een slokdarmverstopping kunnen oplopen. Ook lopen sommige dieren na sederen wat minder zeker (atactisch).

Kleinere fokkers of fokkers met maar één of twee veulens spenen nog al eens veel geleidelijker. Zij beginnen al vanaf kort na de geboorte merrie en veulen enkele minuten te schei-

Veulens die een vlotte start hebben gehad, dus na de geboorte snel opstaan en goed biest drinken, ontwikkelen zich vaak beter dan veulens die een moeilijke start kennen.

Merrie met heftig ontstoken linker-uierhelft en veel oedeem.

den, bijvoorbeeld door de merrie uit de box te halen en voor de box te poetsen. Zij maken het veulen dan ook halster-mak en leren het veulen al heel jong om een voetje te geven. Dat is erg makkelijk voor de smid. Het scheiden van merrie en veulen wordt vervolgens geleidelijk in tijd en in afstand opgevoerd. Als dit zorgvuldig gebeurt zullen merrie en veulen al snel het vertrouwen krijgen dat ze weer bij elkaar worden gebracht. De merrie kan dan als het veulen zo'n twee maanden oud is weer gebruikt worden om te rijden of te mennen, terwijl het veulen rustig op stal staat te wachten. Ook zijn er fokkers die de laatste zeven tot tien dagen voor het spenen merrie en veulen 's nachts in twee boxen naast elkaar zetten zodat ze elkaar wel kunnen zien en horen, maar het veulen niet meer bij de merrie kan drinken. Het is dan gemakkelijk om te controleren of het veulen goed eet en drinkt. Overdag mogen ze dan nog wel samen in de wei.

Praktische aanpak

Hier zijn veel opties en iedere keuze heeft voor- en nadelen. Als een fokker maar één veulen heeft kan het verstandig zijn merrie en veulen samen in een trailer naar de opfokker te brengen en dan de merrie alleen mee terug te nemen. Het nadeel is dat het veulen dan alleen in een vreemde omgeving komt. Een andere mogelijkheid is om de merrie al eerder samen met een andere merrie met een ongeveer even oud veulen te weiden en dan de twee veulens samen eerst 'thuis' in een goed gesloten box te spenen en dan samen naar een opfokker te brengen. Grotere fokkers met een veilige loopstal kunnen eerst thuis de veulens spenen (merries naar een weiland ver weg brengen) en dan als de rust min of meer is weergekeerd (één of twee weken later), groepen veulens tegelijk in een voldoende grote, veilige vrachtwagen naar de opfokker brengen. Denk er altijd aan dat opgewonden veulens op stal en tijdens vervoer door de kleinste gaatjes proberen te ontsnappen! Dus altijd de achterkant van de trailer goed sluiten, liefst met een klep en niet met een zeiltje en natuurlijk ook het voordeurtje goed op slot doen. Sommige fokkers zetten de merries en veulens in een grote, veilig afgezette, wei en halen steeds meer merries uit die groep. De merries van de oudste veulens als eerste en dan door tot alle veulens alleen zijn. Dan kunnen de veulens als groep naar een opfoklocatie. Wel of niet sederen van veulen en/of merrie kan het beste worden besloten in overleg met de eigen dierenarts.

Wedstrijden of buitenritten

Als merrie en veulen voldoende vertrouwen hebben, het gescheiden worden gewend zijn en het veulen goed halster-mak is, kunnen ze samen ook mee naar wedstrijden of andere uitjes. De merrie gaat vol vertrouwen bij het veulen weg om een proefje te lopen of een buitenrit te maken, terwijl het veulen zonder paniek rustig in de goed afgesloten trailer of veewagen staat te knabbelen aan hooi, kuil of gras tot de merrie weer terugkomt. Als er wel stress optreedt en het veulen in paniek raakt of enorm om de merrie staat te roepen, is dit natuurlijk geen goede zaak. Merrie en veulen hebben dan onvoldoende vertrouwen om het gescheiden worden zonder stress te accepteren en als 'normaal' te beschouwen. Deze merries met veulen horen dus niet op een wedstrijd of een evenement thuis. Veulens die gewend zijn om eerst een

paar minuten, dan een uurtje en later drie-vier uur van de merrie te worden gescheiden, zullen definitief spenen zonder problemen ondergaan, zeker als het te spenen veulen een ander (liefst bekend) veulen als maatje krijgt en ook de merrie gezelschap krijgt.

Uier

Als de merrie geleidelijk gespeend wordt, is er doorgaans minder kans op een uierontsteking dan bij in één keer spenen. In alle gevallen is van groot belang direct bij het spenen de voeding van de merrie aan te passen, dat wil zeggen uitsluitend hooi en enkele dagen of nog wat langer geen krachtvoer. Daarna zoveel als nodig is en eventueel alleen een mineralenbrokje (of iets dergelijks). De merrie mag natuurlijk wel gewoon drinken en beweging is ook goed voor haar. Een gespeende merrie beperkt water geven is onjuist, zij zal de melkproductie opgang proberen te houden ten koste van haar eigen gezondheid. Belangrijk is om het uier de eerste paar dagen wel tweemaal daags te controleren en goed op te letten of de merrie attent is en goed eet. Op sommige bedrijven worden de merries na het spenen enkele dagen tweemaal daags getemperatuurd om een eventueel probleem zo vroeg mogelijk te ontdekken.

Alleen als het uier erg gezwollen is dit eventueel enkele malen daags koud afspreiten, maar zeker niet gaan melken.

Doorgaans is dit allemaal niet nodig en als de merrie met enkele andere merries samen buiten kan lopen, dan valt het met het oedeem (vocht) rond het uier vaak erg mee.

Uierontsteking

De symptomen van een uierontsteking zijn een gezwollen en pijnlijk uier, een verhoogde lichaamstemperatuur, sloomheid, wijdbeens staan en lopen, stijf lopen, naar het veulen slaan als die probeert te drinken en afwijkende melk (afwijkende kleur,

Pascalie Deriks

Ontstoken rechter uierhelft met veel oedeem ervoor en puspropje op tepelpunt.

afwijkende consistentie, stinken, brokjes et cetera). Vaak is er geen oorzaak aan te wijzen. Mogelijke oorzaken zijn: infectie door insecten, door beschadiging van uier- en/of speenhuid, of door een erg vieze bedding op stal.

Als er onverhoopt tijdens of na de zoogperiode een uierontsteking (mastitis) ontstaat, is het van belang onmiddellijk de dierenarts te bellen, want een uierontsteking kan levensbedreigend zijn. Indien mogelijk zal de dierenarts een melkmonster nemen voor een bacteriekweek en daarna de merrie zo nodig behandelen met antibiotica. In tegenstelling tot de situ-

De beste leeftijd om te spenen ligt tussen de vijf en de zes maanden. Dan kunnen er in de opfok passende groepen worden geformeerd.

Jacob Melissen

Opengeknipte maag van een op 2-maanden aan een doorgebroken maagzweer overleden veulen: door het gat in de maag (doorgebroken maagzweer) is het zilverkleurige gekraste tafelblad zichtbaar; # = verhoorde deel van de maag; * = kliergedeelte van de maag; rode pijltjes = uitgebreide aantasting van de maagwand, gele pijl = slokdarm en ingang maag, blauwe pijl = uitgang van de maag.

atie bij de koe heeft de merrie in iedere tepel meerdere tepelkanalen en het hele paard met antibiotica behandelen heeft meestal meer succes dan lokaal proberen een uierinjector van rundvee in de tepel van de merrie te krijgen. In alle gevallen moet het uier elke paar uur goed worden uitgemolken en koud worden afgespoten. Als het veulen er nog bij is, is die vaak in staat dit beter te doen dan de verzorger, mits de merrie niet te veel pijn heeft en niet naar het veulen slaat. Als de uierontsteking optreedt na het spenen, moet de verzorger de merrie uitmelken.

Ontwormen

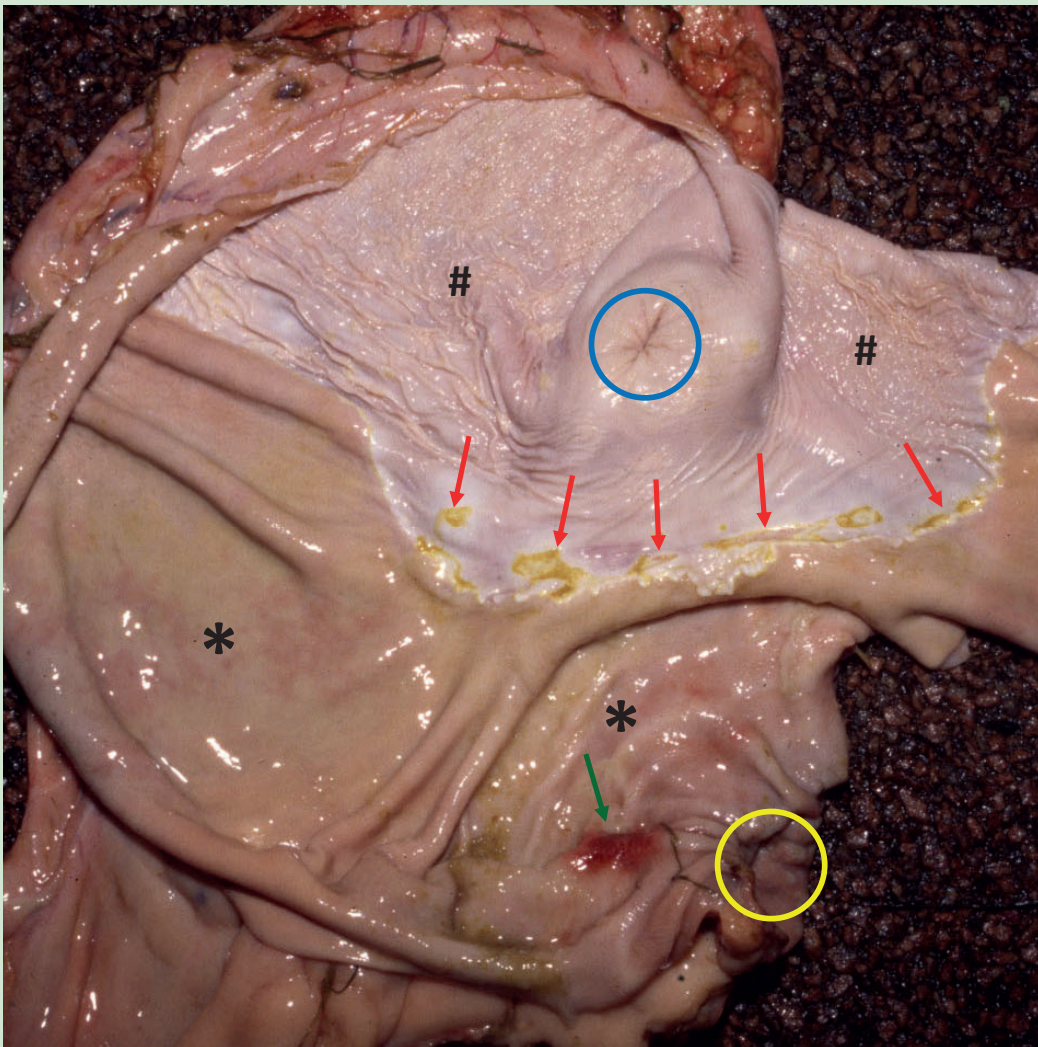
Op dit moment proberen we in Nederland alleen te ontwormen als een mestonderzoek aangeeft dat dit noodzakelijk is. Dit om resistentie tegen wormmiddelen te vermijden. In de fokkerij is het verstandig om de volgende zaken in acht te nemen. De mest van de merrie in de laatste maand van de dracht laten controleren op wormeieren en zo nodig ontwormen. De veulens, zeker op een grotere fokkerij, waar spoelwormen altijd een probleem zijn, rond de leeftijd van twee-en-een-halve maand oud een keer ontwormen met een middel tegen spoelwormen (*Parascaris equorum*) en dit rond het spenen nog een keer herhalen. Of ontwormen tegen bloedwormen (kleine *Strongyliden*) rond vier maanden leef-

tijd nodig is, hangt af van de bedrijfssituatie. Het is dus écht nodig en verstandig om samen met uw dierenarts een plan te maken voor de fokmerries met hun veulens. Een en ander hangt namelijk ook af van de hoeveelheid en de kwaliteit van de weilanden, de wijze van begrazing, wel of niet maaien tussendoor en het wel of niet beweiden door andere diersoorten.

Maagzweren

Maagzweren vormen bij paarden nogal eens een probleem. Veulens zijn nog gevoeliger voor het ontwikkelen van maagzweren dan volwassen paarden. Maagzweren ontstaan vaak op basis van stress. Het is dus van groot belang stress, zeker bij veulens, zo veel mogelijk te vermijden. Spenen kan een belangrijk stressmoment zijn en oplettendheid op klinische symptomen is dus belangrijk. Symptomen die op maagzweren kunnen wijzen zijn onder meer vage koliek na drinken, knarsetanden, veel speekselen, diarree, gewichtsverlies, vaak op de rug liggen, overdreven dikke buik en lang haarkleed, maar sommige veulens met maagzweren laten geen of nauwelijks symptomen zien.

Sommige veulens ontwikkelen al in de eerste paar maanden van hun leven een matig tot ernstige vorm van maagzweren en het is dus van groot belang veulens zo rustig en vertrouwd

Opengeknijpte maag van een aan een andere aandoening overleden enkele dagen oud veulen: op de overgang van het verhoorde deel van de maag (#) naar het kliergedeelte van de maag (*) zitten zweertjes (rode pijlen) en bij de uitgang van de maag zit ook een beginnende zweer (groene pijltje); blauwe cirkel = ingang van de maag, gele cirkel = uitgang van de maag.

mogelijk op te fokken. Indien er twijfels zijn over het wel of niet aanwezig zijn van maagzweren, zijn er heden ten dage uitstekende mogelijkheden om door een dierenarts op de eigen stal in de maag te laten kijken. Er zijn namelijk verschillende soorten maagzweren en pas als de ernst en de soort maagzweren bekend zijn, is een juiste behandeling mogelijk.

Conclusie

Het fokken van een veulen geeft niet alleen veel plezier, maar soms ook wel wat zorgen. Gelukkig verloopt het traject van geboorte tot en met spenen doorgaans zonder problemen. Het is echter van belang om over de diverse stappen in dit traject tevoren al even na te denken en eventueel te overleggen met de dierenarts of met een collega-paardenhouder om, zeker rond het spenen, een goed werkbaar plan te hebben. •

DANKWOORD

Pascale Derijks, Jan Greve, Jeske Kranenbarg, Wim ten Pas en Mathijs Theelen worden hartelijk bedankt voor hun informatieve adviezen bij het tot stand komen van dit artikel.

Het veulen roept.